

Az erdővidéki Köpec szénbányászatáról

FARKAS ALADÁR

Erdővidék történelmi tájegység Erdély keleti részén, Kovászna megye északnyugati sarkában. Főként a *Baróti-medence* településeit foglalja magába. Területe kb. 600 négyzetkilométer. Az *Olt* vízgyűjtő területéhez tartozik, 468-500 m tengerszint feletti magasságban fekszik. Földtani felépítése gazdag és változatos: szén, vasérc, kovaföld, mészkő stb. található itt.

Tanulmányunkban a *Baróti-medence* szénbányáinak rövid krónikáját próbáljuk bemutatni. Érdeklődésünk középpontját *Köpec* képezi. Első írásos említése 1459-ből származik. (*Orbán Balázs* szerint az 1567-es regestrumban szerepel először 46 kapuval). A kálvinista falu a szénbányászat (lignit) bölcsője volt. *Székelyudvarhelytől* 37 km-re délkeletre fekszik. Az alig ezerfős település közigazgatásilag *Barót* városhoz tartozik (4 km-re van a községközponttól). *Barót*t 1968-ban nyilvánították várossá (bányaváros).

Talán ismert a mondás: „*Baj van Köpecen*”. Baj volt 1848-ban, amikor *Heydte* osztrák tábornok egy éjszaka felégette a falut. A menekülők egy részét lemészárolták. Az eset előzménye, hogy december 9-én a köpeczi híd közelében ütköztek meg a köpeciek a császári csapatokkal, és a helyiek győztek ebben a csatában. Az osztrákok bosszúja nem maradt el. *Baj van Köpecen* napjainkban is, mert bezárták a szénbányát, és négyezer ember maradt munka nélkül. 140 éven át működött ez a bánya a település és a környék legnagyobb örömére.

Orbán Balázs: *A Székelyföld leírása* c. monumentális művében, ami 1868-ban jelent meg, azt írja: „*Kis-Köpec patakában, agyag és homokréteg közé fészkelte lignitszerű barna kőszén jön elő.*”

Baló Ferenc birkapásztor fedezte fel véletlenszerűen 1872-ben. A Barót-köpeczi határban folyó *Csihányos patak* völgyében tüzet gyújtott, és ott ebédelt. Ebéd után a tüzet betakarta hamuval, hogy másnapra is maradjon parázs. (Akkor a gyufát nehezen lehetett beszerezni, és sok pénzbe került). Megnyomtatta egy, a patakban talált kövel, hogy a szél a hamut el ne fújja. Másnap, amikor újra ara ment, látta, hogy a barna kő füstölve ég. Hasonlóképpen tett aznap is. A tűz tovább égett, és egyre több parázs lett. A faluban elmesélte, hogy olyan követ talált, ami úgy ég, mint a fa. A hír szájról szájra ment. Így indult a köpeczi lignit útjára. Ezt a történetet *Náfrádi Lajos*, öreg köpeczi bányász jegyezte fel önéletrajzi írásában.

1872-ben beindult a marosvásárhelyi székhelyű *Erdővidéki Bányaegetlet Rt.* Ennek bányaterületei voltak *Vargyason*, *Felsőrákoson*, *Székelyszáldoboson*, *Felsőrákoson*, *Köpecen* és *Hídvég* határában. *Köpecen* termelés, *Hídvégen* feltárás folyt. A baróti szénbánya-társulat még abban az évben megkezdte az ipari méretű rendszeres munkát, *Erdővidéki Bányaegetlet Rt.* néven. A legjobban feltárt és a legintenzívebben fejttet telep a köpeczi bányamű volt.

Az *Erdélyi Kereskedelmi és Hitelbank* biztosított hitelt. *Gróf Teleki Sámuel*, az első igazgató a *Felvidékről* hozott bányamérnököt, *Greguss Jánost* (1844-1894). 1873-ban felszínre jött az első szénrel megtöltött csille. Ennek emlékét őrzi az a kőszikla a *Bánya-tetőn*, amelybe valaki bevészte az 1873-as évszámot. Az első tárna, a *Samu-főtárna*, a *Köpec patak* völgyében volt, mintegy 1,5 km-re *Köpectől*, a *Baróti-hegység* lábánál. Itt találtak kedvező feltételeket a szénbányászatnak. 1891-ben megnyitották a *Zeyk-tárnát* és a *Bánffy-tárnát*, rá két évre az *Eliz-tárnát*.

Az itt kitermelt szénnek *Kalecsinszky* (1901) szerint magas fűtőértéke volt (3000-4000 Kcal/kg). A termelés alakulása: 1873-ban 600 t, 1894-ben 54.585,5 t (*Böckh* és *Gesell* jelentése, 1898). A bányamű maga is használta a kitermelt szenet gőzmozdonyainál. 1882-ben megépült a 4 km hosszú iparvasút. A háztartásokban nem nagyon kedvelték, mert nagy volt a hamutartalma. Főleg a közeli *Brassó* és *Nagyszében* ipari egységeibe szállították, később pedig a bukaresti *Román Állami Vasutaknak*. Az osztrák-nagyro-

mán vámháború miatt 1886-tól elestek ettől a lehetőségtől. 1890-től a botfalusi cukorgyár és a zernyesti cellulózgyár, továbbá a brassói kőolaj-finomító és kénsavgyár használta a köpeci szenet. Megállapíthatjuk, hogy a bánya termelését nagyban befolyásolták a hullámzó piaci igények.

Létezik egy korábbi feljegyzés is, amely szerint nem *Köpecen*, hanem *Barót* határában találtak szenet 1839-ben. *Szabó Imre* báróti kovácsmester bukkant rá a *Nagyáiban*. A föld felszínén volt, s úgy hasogatták, mint a fát. Ezt a szenet az erdőfülei vashámor működtetéséhez használták 1855-től 1867-ig.

1908-1912 között *Köpecen* áttértek a gazdaságosabbnak tűnő külszíni fejtésre. Azonban a csapadékos időjárás okozta földcsuszamlások tönkretették a bányákat.

Pálffy Mór 1910-ben részletesen megvizsgálta a *Köpec*, *Barót*, *Hídvég*, *Vargyas*, *Sepsiszentgyörgy* és *Illyefalva* környékén előforduló lignittartalmú *levantei képződményeket*.

Gaal István 1912-ben 3200-4100 Kcal/kg-ra becsülte az itteni szén kalóriaértékét, és 9,33 m-ben állapította meg a tiszta lignitpad vastagságát.

1913-ban új táró hajtásával (*Fenyves-bánya*) próbálkoztak. Ebben az évben napi 9 vagon, hozzávetőleg 26 t szenet szállítottak.

Bányai János 1913-tól, a Magyar Királyi Földtani Intézet külső munkatársaként kutatta a Baróti-medence földtanát. Három jelentése készült el: 1914, 1916 és 1917.

Papp Károly A *Magyar Birodalom vasérc- és kőszénképlete* (1915) c. művében 13 oldalon keresztül (896-909) tárgyalja a *barcasági-háromszéki medencesor képződményeit*.

Ne feledkezzünk meg *Hoffmann Gézaról*, a Selmecbányai Bányászati Akadémia végzőséről, aki 1913-ig volt a köpeci bánya igazgatója. Őt az igazgatói székben *Johann Kekkel* bányamérnök követte.

Vitális István (1940) szerint 1921-ig a napi termelés 3t 26q fölé emelkedett.

A báróti bányatelkeket a *Fülei Vashámor Társaság* vásárolta meg, de később eladta a *Brassói Kohó- és Bányatársulatnak*. A szivárgó vizek miatt a fejtést csak a megnyitótárók szintjéig végezheték. A szenet saját gyártmányú szerszámokkal, keskeny pil-

lérekkkel, labirintszerű folyosókon termelték. A belszinti szállítóeszköz a talicska, a külszíni pedig a szekér volt. A bányász szerzsáma csákányból, szénlapátból, fejszéből, csavarfűrőből állott. Később ácsolásra használták a harcsafűrész, világításra az olajmécses (fánca). Ezt később felváltotta a karbidlámpa. A tárnákat trapéz alakúra képezték ki, és faácsolattal biztosították. A századfordulón megjelent a dinamit. A mélyszinti szállítás facsillével, lóvontatta facsille-vonatokkal történt. A bányavíz kezdetben meregették a tárnák csorgójába, majd kiskapacitású dugattyús szivattyúkkal nyomatták a felszínre. A sújtólég ellen beépített kemencékkel próbálkoztak.

A széntelep bányageológiai felkutatását *Herbich Ferenc* geológus végezte, aki akkor a *Fülei Vashámor Társaság* igazgatója volt. Később *Hauer* és *Stache* írják le a kitermelést az 1863-ban megjelenő *Geologie Siebenbürgensben*.

Stur Dénes, a bécsi *Geológiai Intézet* bányatanácsosa, 1872. szeptember 22-én azt írta: „*Barót környékén olyan széntelepek vannak, amelyek bármilyen módon megérdemlik, hogy kitermelődjenek. Ennek a barnaszénnek nagy jelentősége lehet a vasúti szállításban és az ország iparának sorsában.*” A köpeci, kézzel válogatott és szárított darabos szénnel közlekedtek a mozdonyok, működött a botfalusi cukorgyár.

Békésy Károly 1877-ben így ír: „*Erdély két nagy szénbányája: a petrozsényi és az erdővidéki.*” Ekkor már létezik a vasút köpeci megállója. Itt folyik a bánya rakodása. Innen, egy 4 km-es lóvontatású iparvasutat létesítenek a bányatelepig. 1882-ben ezt átszerelik gőzerőre. Megépül a drótkötélpálya, műhelyek, munkáslakások.

Abban az időben a bányászat műszaki színvonala alacsony volt. A kezdetleges felszerelés, a szivárgó vizek okozta nehézségek, és a széntelep öngyulladásához vezető fejtési módszerek miatt, a mélyszinti bányaművelést felhagyják (1908), és áttértek a „napi” (külszíni) műveletekre. Így takarták ki a *Köpec-patak* völgyében felszínre bukkanó széntelep egy részét. Az 1909-es nagy esőzések és áradások miatt felhagyták ezt is. Ebben az időszakban *Hoffmann Géza* mérnök volt a szénbánya igazgatója. Tagja volt a *Magyarhoni Földtani Társulatnak*. Az ő nevéhez fűződik a klasszicis-

ta stílusban megépített *Hoffmann-kúria*, ami jelenleg (2014) iskolaként működik.

A 19. században a köpeci szénbányászat műszaki felszereltsége és fejtési módjai a közép-európai lignitbányászat színvonalán álltak. Ennek ellenére a bányászok nehéz munkakörülmények között, napi 10-12 órát dolgoztak.

1903-ban megnyitották a *Teleki-tárót (Barót)* és a köpeci völgy fölött a *József-aknát*. Az alkalmazott bányaművelési mód az *aláaknázott kamra-pillérfejtés* volt. Kezdetleges módszer, amit nem-sokára (az 1920-as években) felváltott a *keskenyhomlokú kamrafejtés*. Így lehetővé vált a széntelep teljes térbeli lefejtése.

1872 és 1920 között a termelés 600 tonnáról évi 38 ezer tonnára növekedett. Az itt termelt szenet a vasúti gőzmozdonyok és *Brassó* ipari egységei használták fel.

Az impériumváltás vezetésváltást is jelentett. 1920-ban az erdővidéki bányákat a *România Carboniferă Rt.* vásárolta meg, 22 bányatelek (5 köpeci) és még 22 helység került tulajdonukba. Újabb tárnyakat nyitnak: *Ferdinánd-táró* és *Köpeci-akna*. Ezek szénhozama nem érte el a várt eredményt, ezért újabb feltárási munkálatokat végeznek. Ennek eredményeképpen megnyitják a *Polenszky* és a *Christodulo-bányákat*.

1924-ben bevonult a német tőke. A termelés ugrásszerűen megnőtt: 1925-ben 71.188 t, 1927-ben 131.412 t. Ez az ország össztermelésének 20%-át jelenti. 300 munkást foglalkoztattak. A munkaviszonyok nem javultak, 1923-tól bérharcok kezdődtek, amelyek 1929-ben bányászsztrájkban csúcsosodtak ki. Még 1930-ban is a pillérrendszerű kamrafejtés módszerét alkalmazták. Magasságuk 2,5- 3 m volt. A szénréteg vastagsága elérte a 10 m-t, ezért deszkával lepadolták, és alábújva, újabb szinten bányásztak.

1931-ben, a gazdasági válság ide is elért, a bányákat bezárták, a munkásokat elbocsátották. *Markus* mérnök a bécsi döntés előtti időszak bányai igazgatója.

1939-ben újraneyítják az üzemet, de jött a bécsi döntés. Az *Olt* folyó országhatár lett. A bánya a háborús hadigépezetet szolgált. A kitermelt szenet autóval szállították a *Hatod-hágón* át a MÁV málnásfürdői megállójára (évi 25 ezer tonnát), egy részét *Svájcba* exportálták. A háború végén szovjet fennhatóság alá került a bánya (*Sovrom*).

1944 szeptemberében *Köpecen* megszűnt a bányamunka. Pár hónap múlva 90 bányász összefogott, és saját erejükből megnyitották a bányát. Kiszivattyúzták a vizet a *Polenszky-aknából*, és *Dózsa György bányának* nevezték el. Kijavították az iparvasutat is. *Pál Ferenc*, a bánya akkori igazgatója szerint öt tisztviselő, bányamérnök nélkül vezette a bányát. Felvettek 25 millió lejes kölcsönt, és abból elvégezték a legszükségesebb munkálatokat, hogy a bánya működhessen.

1945-ben és 1947-ben két új tárót nyitottak. Modernizálták a fejtéseket, a belszinti szállítást. Egy újabb beruházás eredményeképpen megnyitották a *Samu II.* tárót.

1954-ben *Vargason* külfejtést kezdtek, 1958-ban megnyitották a *Vargyas II.*-t. Ezek biztosították a nyersanyagot a baróti brikettgyárnak, amelynek évi kapacitása 100 ezer tonna volt. Az éves széntermelés elérte az egymillió tonnát.

1971-ben gépesítették a munkafolyamatokat, acél- és fémtámas biztosítást vezettek be. Az új bányák megnyitó táróit betonnal erősítették meg. Általánossá vált a széles homlokú frontfejtés, ahol fejtőkombájnokat használtak. A mélyművelésben Diesel-mozdony vontatta a csilléket, láncos kaparók és gumiszalagok végezték a szállítást. Ezáltal nőtt a biztonság és a termelékenység. A bányák szellőztetését nagy kapacitású ventilátorok biztosították. A külszíni fejtésekben nagyteljesítményű kanalas kotrók dolgoztak. A szállítás billenőkocsikkal történt. A termelés továbbra is évi egymillió tonna volt.

1974-ben kezdődött *Köpec* alkonya. Sorra bezárták a mélyművelésű szénbányákat, a *Samu II.*-t és az egykori *Géza-bányát*, a III-as részleget (*November 7. főtárna*).

Az erdővidéki szénbányákat iparvasút kötötte össze a központi ürítő- és rakodóállomással, azt pedig normál nyomtávú vasútvonal az ágostonfalvi vasútállomással.

A munkaerőt a környék 29 helységéből toborozták: a dolgozói létszám 82,6%-át *Kovászna megyéből*, 4,4%-át *Hargita megyéből* és 3%-át *Brassó megyéből*. A dolgozók 62%-a szakképzett volt. A műszaki értelmiség 99,6%-a *Kovászna megyéből*, 0,4%-a *Brassó megyéből* származott. A 174 fős összlétszámából 19 mérnök és közgazdász, 87 technikus, 68 tisztviselő. A korcsoportok szerinti

összetétel: 30 éven alul 13%, 30 és 50 év között 80%, 50 éven felül 7%. Társadalmi eredetük szerint: 42% munkás, 44% földműves, 14% értelmiségi származású.

1950-től kezdve 51 mérnök és közgazdász fordult meg itt.

1980-ban a baróti székhelyű bányavállalatnak 3500 alkalmazottja volt.

Az 1989-es rendszerváltás évében a termelés elérte az évi 1,1 millió tonnát. 1990-re, hirtelen félmillióra csökkent, majd 370 ezer tonnára esett vissza, igaz, hogy az alkalmazottak közül 3200-at elbocsátottak.

A pliocén-kori képződményekben sok növény- és állatfossziliát találtak, amelyek részben magánygyűjteményekben vannak, részben különböző múzeumokban.

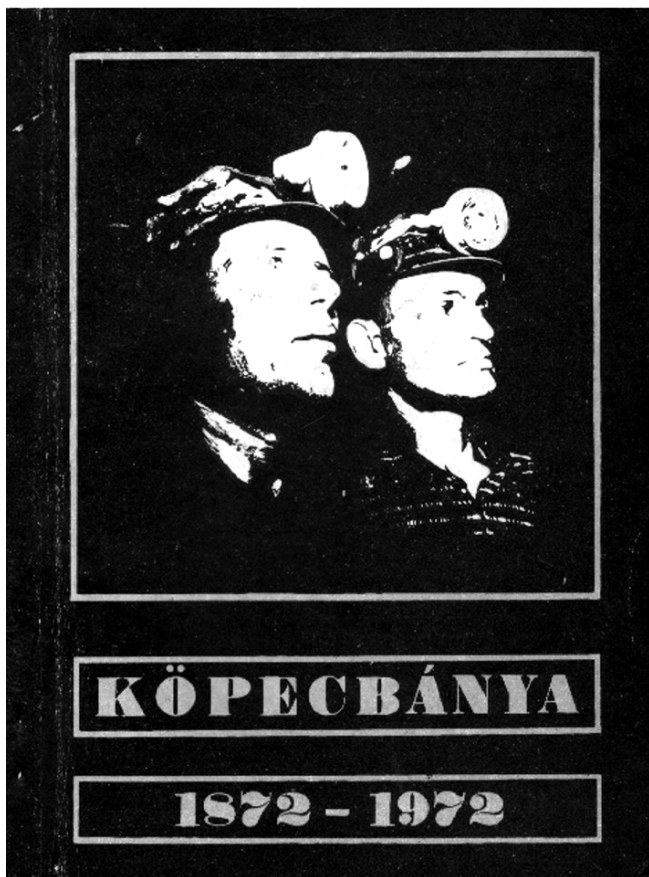
2005-ben a *Baróti Polgármesteri Hivatal* (Nagy István polgármester) kérte a köpenci bánya három épületét a felhalmozott adóságok fejében (több mint 3 milliárd régi lej). Ebben az időszakban *Fejér Zoltán* a bányai igazgató.

2006-ban elbocsátották az utolsó 248 alkalmazottat, csak az örök maradtak, közölte a ploiești-i *Országos Széntársulat*. Pedig igény továbbra is van a barnaszén iránt a bákói és a brassói hőerőművek részéről. *Köpecnek* 400 ezer tonna szénre van szerződése. Az elbocsátott bányászok kaptak 16 ezer lejes végkielégítést, és a munkaviszonyuk időtartamától függően 18, 20 vagy 24 hónapra az ágazati átlagbért.

2014-ben végnapjait éli az erdővidéki szénipar. Külszíni kitermelés folyik még a *Felsőrákos* és *Ágostonfalva* közötti térségben, mintegy 38 munkással, *Grad János* megbízott igazgató vezetésével. Az itt kitermelt szén fűtőértéke alig 1600-1800 kcal/kg, mert nem szelektív termelés folyik. A cég a ploiești-i *Szénkitermelő Társasághoz* tartozik, amely bérbe adta egy címpulungi székhelyű bányaiipari cégnek. Ez alkalmazza és fizeti az itt dolgozókat. Az évi termelés 35 ezer tonna. Megrendeljük az olthévízi cementgyár és a segesvári cserép- és téglagyár.

A szénbányászat ráfizeteses iparág volt a régi rendszerben. Előre tervezett veszteséggel dolgoztak – de dolgoztak, termeltek, és a szénre szükség volt. Lassan eltűnik ez a székelyföldi hagyomá-

nyos energiaforrás is. A bányák közel másfél évszázadon át adtak megélhetést, biztonságot az itteni családok számára.

A szénbányászat megindulásának 100. évfordulójára megjelent könyv borítója.

Néhány, *Köpechez* és szénbányászatához kötődő jeles személyiség:

Kamenitzky Etelka, írói álnevén *Ádám Éva Borszék*ről Köpecre települt bányászcsalád sarjaként látta meg a napvilágot (*Barót*,

1875 *Kulcs*, 1958). Lengyel származású családja a 17. század derekán már *Csíkban*, később *Borszéken* található. Édesapja *Kamenitzky Benedek bányafelőr*. *Etelka* tanítóképzőt végzett, több éven át tanított. Az első világháború alatt hadiripporter a galíciai harctéren. Köpecsi szülőháza ma is áll a falu északi szélén (369. sz.).

Kósa Bálint metszőművész (1932-ben született) a köpecsi szénbánya meddőhányójából összegyűjtött, jól faragható palából (szürke márga) készített szobrokat és domborműveket. Megörökítette a magyar történelem nagy alakjait: *Zrínyi Miklós*, *II. Rákóczi Ferenc*, *Petőfi Sándor*, *Horthy Miklós*, stb. 1991-ben ment nyugdíjba a köpecsi bányától.

Dénes István (1954-2005) geológus, barlangkutató, régész, helytörténész 1981-től a baróti szénbányában dolgozott 1988-ig, de geológusként kutatott *Gyergyótölgyestől a Persányi-hegység* bányavidékéig. Számos székelyföldi prospekcióban¹ vett részt. Gazdag szakirodalmat hagyott maga után.

Kisgyörgy Zoltán nyugalmazott geológus közel három évtizedet dolgozott a bányaiparban (1960-1990). Az *Erdővidék* c. háromszéki regionális hetilap munkatársa 1997-től, szakíró, a *Köpec-baróti szénmedence* kutatója. Az ő szavait idézem: „*A bányászbéka ülepe alá süllyedt a szénbányászat.*” Aktív munkálkodása alatt 42 bányaszerencsétlenségben elhalt embert búcsúztatott.

Munkabalesetek

A kezdetleges technikai és munkafeltételek elég sok munkabalesetet okoztak: vízbeömlés, sújtólégrobbanás, széndioxid okozta fulladás, a szén öngyulladás miatti bányatűz, omlás stb. Az 1950 előtti időszokról nincsenek pontos feljegyzések, hogy ezek következtében hányan sebesültek meg, illetve veszítették életüket. 1887 és 1895 között egy-egy halálos balesetet jegyeztek. 1950-től 66 nyilvántartott áldozatról van tudomásunk. A feszített munkaprogram (napi 10-12 óra), a gyerekek foglalkoztatása növelte a munkabalesetek számát (1895 és 1908 között átlag 10-30 gyerekmunkást

---

¹ Prospekció: geológiai kutatás.

alkalmaztak). Abban az időben nem voltak munkaruhák és védőfelszerelések. A bányászok saját ruhájukban, fejükön kalappal dolgoztak. A levegőztetés sem volt megoldva, ezért 25 °C fölötti hőmérséklet uralkodott a földalatti fejtéseken.

Az első nagy katasztrófa 1951-ben történt a köpeci *Géza-bányában* (későbbi neve *November 7*). A régi vágatokban felhalmozódott víz áttört abba a tárnába, ahol a munkások dolgoztak. A nagy nyomással bezúduló vízből nem lehetett menekülni. Hat bányász lelte ekkor a halálát (megfulladtak). Hármuknak ismert a neve: *Sánta Péter* (39), *Náfrádi Balázs* (35), *Mihály András* (26).

2008-ban a baróti temetőben magyarhermányi vörös andezitből készült klasszikus obeliszket állítottak a bányában elhunyt áldozatok emlékére. Két bányamérnök, *Bartha János* és *Kiss Dezső* gyűjtötte össze az áldozatok névsorát. Az emlékmű avatásán felhangzott a jól ismert *Bányászhimnusz*:

„Szerencse fel, szerencse le,
ilyen a bányász élete.
Váratlan vész rohanja meg,
mint bérctetőt a fergeg.

....

Ha elveszünk mélyen, alant,
nem lesz nekünk nehéz a hant.
Anyánk, a föld majd átölel.
Szerencse fel, szerencse fel!

....

Bányásznak halni szép halál,
egekbe szállni fel-fel,
Szerencse fel!”²

---

² E szövegvariáns eltér a *Magyarországon* általánosan ismert és énekelt *Bányászhimnusz*tól. (A szerkesztő.)

Irodalom

- Erdővidék*, regionális hetilap (www.evidek.ro),
Erdővidék honlapja (www.erdovidek.ro),
GAZDA Árpád: A Háromszéki szénfejtés alkonya. Kolozsvár, *Krónika*,
2006. 07. 18.
HERBICH Ferencz: *A Székelyföld földtani és őslénytani leírása*. Buda-
pest, 1878,
HOFFMAN Géza: *A Székelyföld kincsei*. Sepsiszentgyörgy, 1901,
KALECSINSZKY SÁNDOR: *A magyar korona országainak ásványsze-
nei*. Budapest, 1901. Magyar Királyi Földtani Intézet, 309 old.
KISGYÖRGY Zoltán: A százéves köpeczi bányá. = *Korunk*, 1972. 9. sz.
1406-1410. old.
KISGYÖRGY Zoltán – VAJDA Lajos: *Köpecbánya 1872-1972*. Sepsis-
zentgyörgy, 1972. 290 old.
KISGYÖRGY Zoltán: *Bányászkrónika*. Barót, 2014. Actual Print.
KISGYÖRGY Zoltán: Erdővidéki bányászkrónika. Sepsiszentgyörgy,
Háromszék, 2014. febr. 1.
KISGYÖRGY Zoltán: Továbbélés bányász módra. Sepsiszentgyörgy,
Háromszék, 2014. okt. 31.
ORBÁN Balázs: *A Székelyföld leírása*. 3. köt. *Háromszék*. Bp. 10-11. p
WANEK Ferenc: A Baróti-Brassói-Háromszéki-medencesor üledékeinek
kutatástörténete. = *A Csíki Székely Múzeum Évkönyve. II. Természet-
tudományok*. Csíkszereda, 2005. 633-648. old.

